

روند تغییرات گذران اوقات فراغت در میان دانشجویان غیربومی دانشگاه فردوسی مشهد

مجید فولادیان^۱، مرتضی دبّاری^۲، راضیه ظهوری^۳

دریافت: ۱۳۹۷/۰۲/۲۱ پذیرش: ۱۳۹۷/۰۴/۲۳

چکیده

هدف از انجام این پژوهش، بررسی چگونگی گذران اوقات فراغت در میان دانشجویان غیربومی دانشگاه فردوسی است. دانشجویان غیربومی به دلیل داشتن شرایط خاص، روند متفاوتی را در ترم‌های مختلف در مورد گذران اوقات فراغت، تجربه می‌کنند. ورود به فضای جدید و در اغلب موارد، تجربه جدید زندگی در یک کلان‌شهر، افراد را با انواع متفاوتی از شیوه‌های گذران اوقات فراغت آشنا می‌کند. در واقع، یک دانشجوی غیربومی، پس از ورود به شهر محل تحصیل، اوقات فراغت خود را با دوستان خود شریک می‌شود و خانواده، نقش بسیار اندکی در گذران اوقات فراغت وی ایفا می‌کند. آزادی عمل بیشتر، داشتن زمان فراغت بیشتر، آشنایی با دوستان جدید، آشنایی با شیوه‌های متفاوت گذران اوقات فراغت در یک کلان‌شهر، فرصت آشنایی با جنس مخالف، و بسیاری دیگر از موارد، موجب تفاوت‌های گسترده‌ای در شیوه گذران اوقات فراغت دانشجویان غیربومی می‌شود. روش انجام این پژوهش، کیفی بوده است؛ به این ترتیب که با ۴۰ نفر از دانشجویان غیربومی، مصاحبه عمیق فردی انجام شده و در نهایت، با رسیدن به اشباع نظری، مصاحبه‌ها در سه مرحله، کدگذاری و در نهایت، تحلیل شده‌اند. یکی از مهم‌ترین نتایج این پژوهش، کاهش زمان فراغت در ترم‌های پایانی است. همچنین، شیوه گذران اوقات فراغت دانشجویان غیربومی در ترم‌های پایانی، تفاوت‌هایی دارد که در قسمت یافته‌ها مطرح و بررسی شده است. به‌طور کلی، فعالیت در شبکه‌های اجتماعی، ارتباط با جنس مخالف، خیابان‌گردی و رفتن به پارک، از مهم‌ترین فعالیت‌های فراغتی دانشجویان است. بیش از بیست نوع از شیوه‌های گذران اوقات فراغت (براساس مصاحبه‌های انجام‌شده) در طول مقاله شرح داده شده است.

کلیدواژه‌ها: دانشجویان غیربومی، اوقات فراغت، خیابان‌گردی، رابطه با جنس مخالف، شبکه‌های اجتماعی

۱. استادیار جامعه‌شناسی، گروه علوم اجتماعی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران (نویسنده مسئول).

fouladiyan@um.ac.ir ✉

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی رفاه اجتماعی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

mortezadayyaree@yahoo.com ✉

۳. دانشجوی کارشناسی علوم اجتماعی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.

Razie.zohouri76@gmail.com ✉

امروزه مدرنیته، همراه با کنار گذاشتن کهنه، به نگرش تازه انسان به جهان و به خودش معنی می‌دهد (علوی‌زاده، ۱۳۸۵؛ به نقل از: میرمحمدتبار، ۱۳۹۴، ۱۶۷). اوقات فراغت به‌عنوان مفهوم جدیدی که محصول جدایی کار از خانه، پیشرفت‌های فناورانه، و تقسیم کار اجتماعی است، این فرصت را فراهم کرد که انسان (هرچند برای مدت کوتاهی) از اجبارها و محدودیت‌های نظم اجتماعی مدرن رها شود (کیویتسو^۱، ۱۳۸۰، ۸۰). به‌عبارت دیگر، یکی از عرصه‌های انتخاب آزادانه فردی و عرصه قابل مشاهده زندگی - که حوزه مهمی در مطالعات سبک زندگی به‌شمار می‌آید - حوزه فراغت است. حوزه فراغت، اصلی‌ترین حوزه تحلیل‌های سبک زندگی است. در این حوزه است که افراد، نماگرها، کلیشه‌ها، الگوها، و قواعد خاص سبک زندگی و هویت اجتماعی خود را بازگو می‌کنند (ربانی، ۱۳۸۸، ۷۳). در واقع، اوقات فراغت، عرصه اجتماعی نوینی است که در بستر مدرنیته، تغییرات فرهنگی-اجتماعی معاصر، و رشد فرهنگ مصرف‌گرایی، معنا و اهمیت یافته است. فراگیر شدن عناصر نوسازی، به‌ویژه فرایند صنعتی شدن، موجب اژه‌م‌گسیختگی و پاره‌پارگی فزاینده زندگی روزانه افراد شده و در نتیجه، تفکیک فزاینده‌ای بین ساعات کاری و غیرکاری به‌وجود آمده است؛ از این رو، در جوامع جدید، امکان فراغت بیشتری برای افراد فراهم شده است و اوقات فراغت به عرصه‌ای روبه‌گسترش همراه با تنوع روزافزون تبدیل شده است؛ تاجایی که امروزه از تمدن فراغت صحبت به‌میان می‌آید (صادقی و همکاران، ۱۳۸۹، ۳۵۸).

به‌طورکلی، اوقات فراغت به‌عنوان زمانی از بیداری انسان که فرد بتواند آن را به میل و دلخواه خود بدون هیچ الزامی بگذراند، معنا می‌شود (ذکایی، ۱۳۸۶، ۲۰). زمان فراغت جوانان ایرانی به‌صورت میانگین، روزانه حدود ۵ ساعت است که بیش از میانگین جهانی است (سازمان ملی جوانان، ۱۳۸۴، ۶۷-۶۱). امروزه اوقات فراغت، به سبب اینکه بخش قابل توجهی از زمان گروه‌های دانشجویی و جوان را تشکیل می‌دهد، دارای اهمیت قابل ملاحظه‌ای است. همچنین، به‌دلیل ممنوعیت کار کودکان، آموزش اجباری و رایگان، افزایش تدریجی سال‌های تحصیل، و تأخیر در سن ورود به بازار کار، افزایش امید به زندگی، و افزایش سن ازدواج، برای افراد، وقت فراغت ایجاد شده است؛ بنابراین، اوقات فراغت و

چگونگی گذران آن، به‌عنوان یکی از بنیان‌های عصر مدرن، در تمام ابعاد زندگی فرد تأثیرگذار است (مسلمی، ۱۳۹۰، ۱۰).

در مطالعه شیوه گذران اوقات فراغت و تحول آن، عوامل گوناگونی بررسی می‌شود؛ به‌عنوان نمونه، فعالیت‌های دانشجویان آمریکا به دو دسته عمده، شامل فعالیت‌های آکادمیک مانند درس خواندن و مطالعه کردن و فعالیت‌های غیرآکادمیک نظیر استفاده از شبکه‌های اجتماعی، بازی‌های ویدیویی، و تماشای تلویزیون، تقسیم می‌شود و نتایج بررسی‌ها نشان می‌دهد، دانشجویان آمریکایی، وقت کمتری صرف فعالیت‌های آکادمیک می‌کنند (آنا شوتسایا، ۲۰۱۵، ۷-۱۰). نکته قابل تأمل درباره اوقات فراغت دانشجویان، لزوم توجه به شیوه گذران اوقات فراغت در میان دانشجویان غیربومی است. بررسی تغییر و تحولات در شیوه گذران اوقات فراغت در میان دانشجویان غیربومی، به اتخاذ سیاست‌های مناسب از سوی مراجع ذی‌ربط، منجر خواهد شد. دانشگاه‌ها و معاونان فرهنگی و اجتماعی نهادهای آموزشی و سایر نهادهای مرتبط، در راستای بهبود وضعیت برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری به آگاهی از تغییرات اوقات فراغت دانشجویان غیربومی نیاز خواهند داشت. امروزه یکی از دغدغه‌های سیاست‌گذاران در عرصه دانشگاهی، توجه به ابعاد فرهنگی و اجتماعی شیوه‌های گذران اوقات فراغت است. همچنین، آسیب‌های اوقات فراغت و لزوم تأمین امکانات و بسترهای مناسب برای بهبود شیوه‌های گذران اوقات فراغت از دغدغه‌های سیاست‌گذاران است. تجربه زندگی در شهر دیگر و دوری از خانواده، شرایطی را برای دانشجویان فراهم می‌کند که کیفیت و نوع گذران اوقات فراغت آنان، اهمیت دوچندانی می‌یابد. در واقع، افراد با ورود به دانشگاه با گروهی از دانشجویان و جوانان هم‌سن و سال خود، تعامل خواهند داشت و بدیهی است که معمولاً اوقات فراغت خود را نه با خانواده، بلکه با دوستان خود سهیم خواهند بود. نکته دیگر، چگونگی گذران اوقات فراغت است؛ ورود به شهر دیگر، در صورتی که شهر محل تحصیل، دارای امکانات بیشتری باشد، شیوه گذران اوقات فراغت را تحت تأثیر قرار خواهد داد.

در این مقاله سعی می‌شود وضعیت و شیوه گذران اوقات فراغت در سه بازه زمانی مشخص در دوره کارشناسی بررسی شود. این سه دوره، شامل ابتدای ورود به دانشگاه

(ترم‌های یک و دو)، دوره میانی تحصیل (ترم‌های سه تا پنج) و درنهایت، دوره پایانی تحصیل (ترم‌های شش به بعد) خواهد بود. هدف این پژوهش، کشف تغییرات شیوه گذران اوقات فراغت در طول زمان و بررسی تفاوت‌های اصلی این سه بازه زمانی است.

۱. پیشینه پژوهش

پیش از اشاره به پیشینه پژوهش در بخش فارسی لازم است اشاره کنیم که بیشتر پژوهش‌های مربوط به اوقات فراغت در ایران به صورت کمی انجام شده‌اند (الهام‌پور، ۱۳۸۲؛ ساروخانی، ۱۳۹۰؛ واصفیان، ۱۳۹۳). در واقع، بررسی تحول شیوه گذران اوقات فراغت دانشجویان غیربومی در طول دوره کارشناسی، نیازمند انجام پژوهشی کیفی است تا با استخراج چرایی‌ها و الگوی موجود در زمینه گذران اوقات فراغت، این تحول به وضوح بررسی شود. در ایران پژوهشی با هدف بررسی تحول شیوه گذران اوقات فراغت انجام نشده است و بخش عمده پژوهش‌های مرتبط با اوقات فراغت دانشجویان، مبتنی بر داده‌های کمی بوده‌اند. در جدول شماره (۱) سعی کرده‌ایم پژوهش‌هایی را که به فعالیت‌های فراغتی در دوره تحصیل دانشجویان پرداخته‌اند، بررسی کنیم.

جدول شماره (۱). جمع‌بندی پیشینه

پدیدآورندگان	مهم‌ترین فعالیت فراغتی و تحول فراغت	گروه مورد مطالعه
زاکانی، ۱۳۸۹	فعالیت ورزشی، تماشای تلویزیون	دانشجویان پسر و دختر دانشکده اقتصاد
سازمان ملی جوانان، ۱۳۸۱	گذران اوقات فراغت به شکل فردی و با دوستان	بررسی اوقات فراغت جوانان
واصفیان، ۱۳۹۳	استفاده از رسانه	دانشجویان دانشگاه آزاد
لطفی‌زاده، ۱۳۹۱	تأثیر طبقه بر شیوه گذران اوقات فراغت	جوانان ۱۵ تا ۲۹ سال
الهام‌پور، ۱۳۸۳	تفاوت معنادار دختران و پسران	دانشجویان دانشگاه اهواز
دیاری، ۱۳۹۶	خیابان‌گردی و بازدید از مراکز خرید	دانشجویان دانشگاه فردوسی
دی‌جانا، ۲۰۰۸	انجام بازی‌های رقابتی، تماشای رویدادهای ورزشی، گوش دادن به موسیقی	مطالعه دانشجویان کراسی در طول یک دوره پنج‌ساله
کاتالین، ۲۰۱۲	تماشای تلویزیون و گوش دادن به موسیقی	آلیکنت دانشگاه

امروزه استفاده از رسانه همگام با توسعه شبکه ارتباطی، یکی از مهم‌ترین ابزارهای گذران اوقات فراغت جوانان، به‌ویژه دانشجویان، است. واصفیان در سال ۱۳۹۳ در پژوهشی درباره اوقات فراغت دانشجویان دانشگاه آزاد به این امر اشاره کرده است. علاوه بر این، فعالیت‌های ورزشی و تماشای تلویزیون از فعالیت‌های فراغتی دیگری است که مورد توجه دانشجویان بوده است. یکی دیگر از فعالیت‌های عمده در زمان فراغت، گوش دادن به موسیقی است. جسیکا.ج. جیمز^۱ (۲۰۱۷). علاوه بر این، پژوهشگرانی مانند لطفی‌زاده به تأثیر پایگاه طبقاتی افراد بر نوع گذران اوقات فراغت اشاره کرده‌اند. لطفی‌زاده با انجام تحلیل ثانویه در مورد جوانان، تأثیر طبقه را بر نوع گذران اوقات فراغت، تأیید کرده است (لطفی‌زاده، ۱۳۹۱). در پژوهشی با عنوان «فعالیت‌های فراغتی و سرگرمی دانشجویان سال سوم دانشگاه» - که با استفاده از ابزار پرسش‌نامه برای ۱۷۰ نفر پاسخ‌گو انجام شده است - این نتیجه به‌دست آمده است که مهم‌ترین فعالیت فراغتی دانشجویان سال سوم دانشگاه مورد نظر، به‌ترتیب استفاده از کامپیوتر و سایر شبکه‌های اجتماعی و در مراتب بعد، تماشای تلویزیون و فیلم، گوش دادن به موسیقی، و مطالعه کردن است. لطفی‌زاده بیان می‌کند که مدرنیزه شدن بر شیوه گذران اوقات فراغت دانشجویان تأثیرگذار است. کاتالین ناگیوآردی^۲ (۲۰۱۲) نیز در پژوهشی با عنوان «عادت‌های فراغتی دانشجویان در دانشگاه آلیکنت» که با روش پرسش‌نامه‌ای و بررسی ۶۹ نفر مرد و زن، انجام شده است، تبیین می‌کند که پاسخ‌دهندگان، تماشای تلویزیون و گوش دادن به موسیقی را به‌عنوان فعالیت‌های فراغتی خود ترجیح می‌دهند و سایر فعالیت‌های مورد علاقه عمومی عبارتند از: مطالعه کردن و اینترنت که یک‌سوم از شرکت‌کنندگان، آن‌ها را به‌طور روزانه یا هفتگی انجام می‌دهند.

همچنین، دیجانا بویلت و همکاران^۳ در پژوهشی که در سال ۲۰۰۸ در کرواسی انجام داده‌اند، داده‌های پنج‌ساله درباره تفاوت‌های گذران اوقات فراغت دانشجویان را بررسی کرده‌اند. این بررسی با استفاده از پرسش‌نامه و با ۹۱۷ پاسخ‌دهنده انجام شده و نتایج به‌دست‌آمده نشان می‌دهد که شیوه گذران اوقات فراغت دانشجویان در طول پنج سال تغییر چشمگیری داشته است؛ به‌گونه‌ای که اخیراً بیشتر دانشجویان، زمان آزاد خود را صرف

1. Jessica J. Jimenez
2. Katalin Nagyvárdi
3. Dejana Bouillet et al.

بازی‌های رقابتی، تماشای رویدادهای ورزشی، گوش دادن به موسیقی، خوابیدن، و به بطالت گذراندن می‌کنند. به عبارت دیگر، افزایش تمایل به فعالیت‌های ورزشی و آرامش‌بخش در آن‌ها دیده می‌شود.

آنا شوتسایا (۲۰۱۵) در پژوهشی با عنوان مطالعه مقایسه‌ای استفاده از زمان در میان دانشجویان چینی که برای بررسی شرایط گذران اوقات فراغت در بین دانشجویان چینی انجام داده است، به این نتیجه می‌رسد که دانشجویان چینی به دلیل تأکید مکتب کنفوسیوس بر آموختن و همچنین، تحت تأثیر فشارهای اجتماعی و اقتصادی، تأکید بیشتری بر اهداف آموزشی دارند. در واقع، این پژوهشگر با دسته‌بندی فعالیت‌های دانشجویان به دو دسته عمده شامل فعالیت‌های آکادمیک مانند درس خواندن و مطالعه کردن و فعالیت‌های غیرآکادمیک مانند استفاده از شبکه‌های اجتماعی، بازی‌های ویدیویی و تماشای تلویزیون، بیان می‌کند که دانشجویان آمریکایی، وقت کمتری صرف فعالیت‌های آکادمیک می‌کنند.

۲. چارچوب نظری

به طور کلی نظریه‌های مختلفی در حوزه اوقات فراغت مطرح شده است که برخی از آن‌ها، مانند دیدگاه‌های آدورنو، دارای رویکرد انتقادی هستند. علاوه بر این، نظریه‌های کارکردگرایی، کنش متقابل، نظریه پردازان کلاسیک مانند وبر و دورکیم، و نظریه پردازان معاصر نیز از جنبه‌های گوناگونی به بررسی شرایط گذران اوقات فراغت پرداخته‌اند. در این بخش سعی خواهیم کرد به مفاهیم مورد نظر و نظریه‌های مرتبط، اشاره‌ای داشته باشیم.

فراغت: فراغت، مجموعه‌ای از اشتغال‌هایی است که فرد، با رضایت کامل برای استراحت، تفریح، توسعه اطلاعات، آموزش غیرانتفاعی، یا مشارکت اجتماعی داوطلبانه پس از آزاد شدن از الزامات شغلی، خانوادگی، و اجتماعی به آن می‌پردازد (دومازیه، ۱۳۷۵). برخی از متخصصان، فراغت را زمان آزاد پس از انجام کار می‌دانند؛ منظور از کار، انجام امرارمعاش و کسب درآمد است. بعضی دیگر، فراغت را محدودتر از این می‌دانند و بر این نظرند که زمانی که پس از کار و رفت‌وآمد به محل کار و ارضای نیازهای بدنی مانند خوابیدن، تغذیه، انسجام، و... باقی مانده، زمان فراغت است. برخی دیگر نیز زمان انجام تعهدات اجتماعی مانند تعهدات مذهبی و خانوادگی را از این زمان فراغت کم می‌کنند که به نظر

می‌رسد، برداشت سوم، درست‌تر باشد، زیرا فراغت، نتیجه‌گزينش آزادانه و مستلزم رهایی از وظایف مختلف است (زیاری و همکاران، ۱۳۸۸، ۳۲۰-۳۱۹). بدیهی است که همه تعریف‌های یادشده، بر عنصر آزادی و اختیار فرد در انتخاب نوع فعالیت و زمان فراغت و نیز لذت‌بخش و ارضاکنده بودن فعالیت، تأکید داشته‌اند (زیاری و همکاران، ۱۳۸۸، ۳۲۰).

سبک زندگی: مفاهیم سبک زندگی و مصرف، نتیجه بسط و تفسیر و بر از بحث انتخاب‌ها و شانس‌های زندگی و گروه‌های منزلتی هستند. و بر، متغیرهای قشربندی، شامل جنسیت، سن، و قومیت را شانس‌های زندگی معرفی می‌کند و اشاره دارد که این شانس‌ها بر انتخاب‌های فرد مانند سبک زندگی و اوقات فراغت تأثیرگذار هستند؛ بنابراین، سبک زندگی باید انتخابی باشد و فرد، خود آن را برگزیند (کوکرهام^۱ و همکاران، ۲۰۰۲). در واقع، نوع گذران اوقات فراغت تا حدی به انتخاب افراد و گروه‌هایی که اعضا در آن عضویت دارند، وابسته است. گذران اوقات فراغت و به‌طورکلی، سبک زندگی، برگرفته از انتخاب افراد است.

ارتباط فراغت و فرهنگ: نومیر^۲، فراغت و فرهنگ را با یکدیگر مرتبط می‌داند و بر این نظر است که با دگرگونی جامعه و فرهنگ در طول تاریخ، فراغت نیز دچار تحول شده است. این تغییر از عادات‌های قومی در گذشته به نوعی نهاد در سال‌های اخیر، به‌گونه‌ای است که امروز فراغت به‌صورت بخشی از ارزش‌های مورد قبول و دارای اهمیت جامعه درآمده است (موموندی، ۱۳۸۰، ۴۲). اوقات فراغت و نحوه گذران آن یکی از شاخص‌های اساسی سبک زندگی نیز به‌شمار می‌آید. به بیان دیگر، شیوه زندگی افراد معمولاً خود را در نحوه گذراندن اوقات فراغت نشان می‌دهد. در دنیای جدید، این ماکس وبر بود که با طرح موضوع گروه‌های منزلتی، راه را برای مطالعات سبک زندگی و فراغت و ماهیت دادن به آن باز کرد (سرای، ۱۳۹۱).

کالینز نیز با نگرشی نووبری به فرهنگ طبقات توجه کرده است که یک قسمت آن در فراغت بازتاب می‌یابد. گذران اوقات فراغت به‌عنوان یک سبک زندگی می‌تواند تحت تأثیر پایگاه خاص خانوادگی، و شبکه‌های اقتصادی، اجتماعی، و فرهنگی قرار بگیرد. این عوامل بر شیوه گذران اوقات فراغت تأثیرگذار هستند.

صریح‌ترین بیان درباره ارتباط میان مناسک مذهبی و فعالیت‌های مرتبط با اوقات فراغت،

از آن دورکیم است که می‌گوید: کردارهای مربوط به شعائر که در موقعیت‌های سنگین و رسمی تظاهر می‌یابند، غالباً به فعالیت‌هایی که منظور از آن‌ها عیش و خوشی است، تبدیل می‌شوند. گویی که این فعالیت‌ها تکمیل‌کننده آن مناسک هستند. علاوه بر این، می‌توان به پیوند نزدیکی اشاره کرد که بین روزهای مقدس و تعطیلات، و بین روزه گرفتن و مهمانی دادن وجود دارد. همچنین، یکی از ویژگی‌های بسیار مهم غیر مذهبی شدن این است که روزهای مقدس تنها به روزهای تعطیل تبدیل شوند. در اینجا دیالکتیک مهمی بین ریاضت‌گرایی و لذت‌گرایی وجود دارد؛ بنابراین، موقعیت‌های مذهبی را باید سرچشمه ضیافت‌ها و بازی‌ها به‌شمار آورد. تجمع مردم برای شرکت در مراسم مذهبی از جدی‌ترین موضوع‌ها است و این نه تنها به دلیل ضرورت وجود چنین گردهمایی‌هایی برای بازتولید نیروهای جمعی و همانندی‌ها است، بلکه دلیل دیگری نیز دارد و آن این است که برای چنین گردهمایی‌هایی موجب تفریح فراوان می‌شود. می‌توان این نکته را در یک جمله خلاصه کرد و گفت که امر بازآفرینی اجتماع و امر تفریح، با یکدیگر پیوند متقابل دارند...، زیرا تفریح، کارکرد بنیادین مناسک دینی به‌شمار می‌آید. دین از لطف و جاذبه‌ای کاملاً مجزا از اهداف رسمی خود برخوردار است (مجدالدین، ۱۳۷۷، ۸۰-۷۵).

بورديو در كتاب تمايز به بررسی این نکته می‌پردازد که افراد چگونه با گزینش کردن از میان انتخاب‌های مصرفی از بین کالاها، روش‌های لباس پوشیدن، تفریح، غذا خوردن، و... سبک زندگی خود را متمایز می‌کنند و به خود هویت می‌بخشند. به نظر بورديو، در بررسی سبک زندگی باید به این مؤلفه‌ها توجه کرد: نخست، دارایی‌هایی که افراد دور خود جمع کرده‌اند، مانند کتاب‌ها و لباس‌ها؛ دوم، فعالیت‌هایی که فرد با آن‌ها خود را متمایز نشان می‌دهد، مانند ورزش، تفریحات، لباس پوشیدن، و... (بورديو، ۱۹۸۴). براساس دیدگاه بورديو، گذران اوقات فراغت می‌تواند بیانگر سبک زندگی و ذائقه‌های خاص باشد که به متمایز شدن افراد از یکدیگر منجر می‌شود. در واقع، یکی از کارکردهای اوقات فراغت، تمایزبخشی است. بورديو برای تبیین نظریه خود، از مفهوم «ذائقه» بهره برده است. ذائقه، عملکردی است که یکی از کارکردهای آن، دادن ادراکی از جایگاه فرد به خودش در نظام اجتماعی است (کوزر، ۱۳۸۴، ۷۲۷).

آدورنو به‌عنوان صاحب‌نظر مکتب فرانکفورت، ضمن انتقاد از وسایل ارتباط جمعی جدید بر این نظر است که این وسایل در دوره معاصر، امکان بلوغ فکری آدمیان را از بین برده‌اند و او

را به مصرف‌کننده محض محصولات فرهنگی تبدیل کرده‌اند. درواقع، حضور رسانه‌ها در زندگی مردم، به معنای این است که فیلم‌سازان و هنرپیشگان به مردم دیکته می‌کنند که چه چیزی خوب و چه چیزی واقعی است (هال، ۲۰۰۰).

اسمیت به تفاوت گروه سنی جوانان با سایر گروه‌های سنی در زمینه نحوه گذران اوقات فراغت اشاره می‌کند. درواقع، رسانه‌های گروهی ویژه جوانان، آنان را به لحاظ فکری به هم پیوند می‌دهند. این مسئله سبب تضعیف پیوستگی جوانان با خانواده و افزایش اثر اجتماع همسالان بر انتخاب اوقات فراغت می‌شود. از آنجاکه جوانان در پی کسب تجربه‌های جدید هستند و ذوق و سلیقه‌های تازه را می‌جویند، در انتخاب فراغت، کمتر از الگوهای پایدار و ثابت پیروی می‌کنند و خواستار تنوع در اوقات فراغت هستند (روجک، ۱۳۸۸، ۹۴).

زیمل در بحث فراغت به نکته مهمی اشاره می‌کند و آن نقش پول خرد در زندگی جدید است. خرد شدن پول «به اسلوب زندگی بیرونی و به‌ویژه به حوزه‌های زیبایی‌گرایی زندگی مدرن و افزایش چیزهای پرزرق‌وبرق که زندگی خود را با آن‌ها می‌آراییم، کمک کرده است». از این گفته زیمل چنین برمی‌آید که بسیاری از مردم، اوقات پس از کار خود را صرف کارهای پرزرق‌وبرق و مبتذل می‌کنند که از این‌گونه کارها می‌توان به گردش بی‌هدف در خیابان، خریدن چیزهایی مانند آدامس و شکلات، دیدن پیشخوان مغازه‌ها، و مانند آن‌ها اشاره کرد که نوعی گذران اوقات فراغت هستند که زیمل هیچ هدف والایی را در آن‌ها نمی‌بیند (مجدالدین، ۱۳۷۷، ۸۴-۸۱).

روی هم رفته، نگرشی انتقادی نیز به اوقات فراغت وجود دارد. در این نگرش، دل‌زدگی آدمیان از تراکم عناصر شهری و مدرن، آنان را به انزوای سوق می‌دهد. از آنجاکه انسان در فرایند رشد صنعت، فناوری، و رشد شهرنشینی از کمیت‌گرایی و ابزارگرایی خسته و بیزار است و خود را مسحور و مطیع دست‌ساخته‌ها و تدبیرهای پیشین خود می‌یابد، درصدد گریز از وضعیت اسفباری برمی‌آید که ناخواسته در آن گرفتار شده است؛ بنابراین، به‌ناچار تنوع‌طلبی و زیباخواهی را پیشه می‌کند (هاشمی، ۱۳۸۹). در این میان، فناوری رسانه‌ای جدید، نیازهای کاذبی تولید می‌کند که به تشویق و رشد مصرف می‌انجامد. این صنعت جدید، یعنی صنعت فرهنگ، ابزاری برای رونق بازار سرمایه‌داری مدرن است که روح فرهیختگی، استقلال‌طلبی، و بلوغ و خودشناسی را از اوقات فراغت می‌گیرد. برعکس با نفوذ جریان صنعتی و عقلانی در حوزه فرهنگ، تنها نقاب زیبایی از فراغت باقی می‌ماند و روح و جوهر آن به پدیده‌ای ضدفرهنگی

تبدیل می‌شود؛ در نتیجه، انسان مدرن تفنن و تنوع طلبی را پیشه می‌کند و به هیچ چیز رضایت نمی‌دهد. این روح سرکش انسان مدرن، دیگر نه اسباب رشد و فرهیختگی که ابزار مصرف انبوه و متنوع می‌شود، بدون آنکه بهره‌ای از تعالی و فرهیختگی داشته باشد. در نهایت، باید به این نکته توجه کرد که اوقات فراغت نیز می‌تواند سرمایه‌ای باشد برای شکوفایی استعدادها و تجلی خلاقیت‌ها، که در این صورت، باید به آزادی عمل نسبی افراد در انتخاب نحوه مصرف آن توجه کرد و برجستگی نقش قشر جوان، از جمله جوان دانشجوی در آن نیز می‌تواند نوعی معضل تلقی شود و سیاست‌گذاری درست در این زمینه ضروری به نظر می‌رسد.

۳. روش پژوهش

این پژوهش با استفاده از روش کیفی انجام شده است. پژوهش کیفی عموماً به پژوهشی گفته می‌شود که یافته‌های آن از طریق فرایندهای آماری و با مقاصد کمی‌سازی به دست نیامده باشد (کرین و استراوس، ۲۰۰۸). در واقع، زبان پژوهش کیفی، زبان مفاهیم، بیان‌ها، روایت‌ها، و مقوله‌ها است و نه زبان آمار و اعداد (محمدپور، ۱۳۸۹، ۹۷). این پژوهش به سبب بررسی روند تغییرات اوقات فراغت در میان دانشجویان غیربومی، از تکنیک مصاحبه عمیق بهره گرفته است.

در این پژوهش با چهل نفر از دانشجویان غیربومی دانشگاه فردوسی مشهد مصاحبه عمیق انجام شد. در انتخاب مصاحبه‌شوندگان سعی شد با دانشجویانی با ویژگی‌های متفاوت مصاحبه شود. در واقع، شیوه نمونه‌گیری در پژوهش‌های کیفی، هدفمند است. در مصاحبه‌های انجام‌شده، هر شخص، چگونگی گذران اوقات فراغت خود را در طول ترم‌های یک و دو روایت می‌کند. سپس، در هر مصاحبه هر فرد به ترم‌های میانی، شامل سه تا پنج، اشاره خواهد کرد و در پایان به اوقات فراغت خود در ترم‌های پایانی شامل ترم شش به بعد خواهد پرداخت؛ بنابراین، دانشجویان مصاحبه‌شونده، در حال گذراندن ترم آخر تحصیلی خود بوده‌اند تا تحول شیوه گذران اوقات فراغت در میان آن‌ها به دقت بررسی شود. تحلیل داده‌ها با روش تحلیل تماتیک انجام شده است. بر این اساس، در این پژوهش، ابتدا پژوهشگر با داده‌ها و تولید اولیه کدها آشنا شده و سپس، مفاهیم را جست‌وجو کرده است. کینگ و هاروکس با بررسی و جمع‌بندی تلاش‌های پژوهشگران دیگر درباره تحلیل مضمونی، یک فرایند

سه مرحله‌ای را برای تحلیل مضمون ارائه داده‌اند. این فرایند، شامل سه مرحله کدگذاری توصیفی، تفسیری، و یکپارچه‌سازی از طریق مضامین است (کینگ و هاروکس، ۲۰۱۰).

۴. یافته‌ها

تعداد ساعات‌های فراغت دانشجویان: معمولاً برای فهم دقیق زمان فراغت افراد در طول روز، تمام کارهای روزانه فرد بررسی می‌شود. به‌طورکلی، تعداد ساعات‌های اوقات فراغت هر فرد، متغیر بوده و الگوی ثابتی ندارد. هر یک از دانشجویان با توجه به تعداد واحدهای درسی، اشتغال، ساعات‌های خواب، و... دارای زمان متفاوتی برای گذران اوقات فراغت خود است. به‌طورکلی، دانشجویان غیربومی معمولاً دارای ۲ الی ۷ ساعت زمان فراغت در طول شبانه‌روز بوده‌اند. متوسط اوقات فراغت هر دانشجو در هر ترم متفاوت است. بررسی دقیق ساعت فراغت فرد و تعمیم آن، نیازمند پژوهشی کمی است. معمولاً مشارکت‌کنندگان در این پژوهش حدود ۵ ساعت در طول روز دارای فراغت بوده‌اند و می‌توانستند به فعالیت‌های فراغتی مشغول شوند.

در اینجا به مهم‌ترین فعالیت‌های فراغتی دانشجویان اشاره می‌کنیم. ابتدا به فعالیت مجازی و سپس، به سایر فعالیت‌های فراغتی دانشجویان غیربومی خواهیم پرداخت:

فعالیت مجازی: نکته قابل توجه در مصاحبه‌ها، توجه به این نکته است که در طول ترم‌های نخست و دوم مشارکت‌کنندگان، استفاده از شبکه‌های اجتماعی وایپر و فیس‌بوک بسیار فراگیر بوده است؛ بنابراین، ابتدا به وایپر و فیس‌بوک در طول ترم‌های یک و دو اشاره کرده و استفاده از تلگرام و اینستاگرام را که در ترم‌های پایانی به‌کار می‌رود را بررسی خواهیم کرد.

جدول شماره (۲). فعالیت‌های فراغتی به‌شکل مجازی

شبکه اجتماعی	توضیحات
وایپر	دانشجویان غیربومی در طول ترم‌های یک و دو از وایپر استفاده کرده‌اند. به‌طورکلی، تقریباً نیمی از پاسخ‌گویان هر روز بیش از سه ساعت از زمان خود را در شبکه اجتماعی وایپر حضور داشته‌اند. بیشترین زمان استفاده از وایپر مانند شبکه‌های اجتماعی دیگر در طول شب و نیمه‌شب بوده است. دانشجویان غیربومی معمولاً در ساعت‌های ۹ تا ۴ بامداد در شبکه اجتماعی وایپر حضور داشته‌اند. شش نفر از مشارکت‌کنندگان، نرم‌افزار وایپر را پایه‌گذار روابط دوستی دانسته‌اند و وارد رابطه با جنس مخالف شده‌اند.

استفاده از فیس‌بوک نیز در میان مشارکت‌کنندگان در ترم‌های نخست و دوم و تا حدودی سوم و چهارم، فراگیر بوده است. در زمان حاضر نیز مشارکت‌کنندگان به‌گونه‌ای محدودتر از شبکه اجتماعی فیس‌بوک استفاده می‌کنند. تقریباً تمام مشارکت‌کنندگان در شبکه اجتماعی فیس‌بوک عضویت داشته‌اند. بیش از نیمی از مشارکت‌کنندگان در ترم‌های نخست و دوم، در روز بین ۳ تا ۸ ساعت از زمان خود را صرف حضور در شبکه اجتماعی فیس‌بوک کرده‌اند. به‌طورکلی، بیشترین فعالیت دانشجویان در فیس‌بوک، شامل به‌اشتراک‌گذاری پست، دیدن پست‌های دیگران، و درنهایت، دوست‌یابی بوده است. سه نفر از مشارکت‌کنندگان در شبکه اجتماعی فیس‌بوک دارای روابط عاطفی با جنس مخالف به‌شکل مجازی بوده‌اند. نکته مهم دیگر، موضوع اعتیاد به فیس‌بوک در سال‌های اول و دوم دانشگاه بوده است. در میان مشارکت‌کنندگان، هشت نفر از دانشجویان پسر دارای اعتیاد به فیس‌بوک بوده‌اند؛ به‌گونه‌ای که در طول روز بیش از ۶ ساعت از زمان خود را صرف حضور در شبکه اجتماعی فیس‌بوک کرده‌اند.

فیس‌بوک

امروزه پس از افول شبکه‌های اجتماعی وایبر و تا حدودی عدم استفاده از فیس‌بوک، استفاده از نرم‌افزار تلگرام بسیار فراگیر شده است. تقریباً تمام مشارکت‌کنندگان، دارای نرم‌افزار تلگرام بوده‌اند. پاسخ‌گویان، استفاده از تلگرام را به دلایل مختلف، در میان مهم‌ترین فعالیت‌های فراغتی خود قرار می‌دهند. تقریباً بیش از نیمی از پاسخ‌دهندگان، از تلگرام بیش از اینستاگرام و شبکه‌های اجتماعی دیگری مانند واتس‌آپ، فیس‌بوک، ایمو، و توییتر استفاده می‌کنند؛ به‌گونه‌ای که بیست‌وچهار نفر از مشارکت‌کنندگان، در روز بیش از سه ساعت از زمان خود را در تلگرام حضور دارند. نکته دیگر اینکه هفده نفر از پاسخ‌گویان، در واپسین لحظه‌های شب بیشترین زمان خود را در فضای مجازی می‌گذرانند؛ به‌گونه‌ای که ساعت ۹ شب تا ۳ بامداد به‌عنوان زمانی برای استفاده از شبکه‌های اجتماعی در نظر گرفته می‌شود.

شبکه‌های اجتماعی دیگر: در میان پاسخ‌های مشارکت‌کنندگان به استفاده از توییتر، واتس‌آپ، ایمو، ... نیز اشاره شده است، اما تعداد آن‌ها قابل توجه نبوده است.

در مورد بازدید از سایت‌ها نیز دوازده نفر از پاسخ‌گویان که اکثریت آنان را پسران تشکیل می‌دهند، به‌طور منظم از سایت ورزش سه بازدید می‌کنند. پنج نفر از پاسخ‌گویان، روزانه یک تا دو ساعت از وقت خود را به بررسی خبرهای ورزشی اختصاص می‌دهند. استفاده از اینترنت در طول دوره کارشناسی تغییر چندانی نداشته است.

سایت‌ها و...

همچنین، ده نفر از پاسخ‌گویان، روزانه بیش از یک ساعت به مرور اخبار مختلف سیاسی می‌پردازند. بازدید از سایت‌هایی مانند دیوار، دیجی‌کالا، شیپور، و بامیلو نیز در بین پاسخ‌های مشارکت‌کنندگان دیده می‌شود.

فصلنامه علمی پژوهشی

۱۲

دوره ۱۱، شماره ۳

پاییز ۱۳۹۷

پیاپی ۴۳

تلگرام و اینستاگرام

جدول شماره (۳). کلیات مربوط به فعالیت‌های فراغتی

نوع فعالیت فراغتی	توضیح فعالیت فراغتی
وقت‌گذرانی در خیابان	یکی از مهم‌ترین فعالیت‌های فراغتی در میان دانشجویان غیربومی (در طول ترم‌های یک و دو) قدم زدن و وقت‌گذرانی در خیابان‌های مختلف است. اغلب پاسخ‌گویان، جدید بودن خیابان‌ها و ناآشنایی را عامل اصلی وقت‌گذرانی در خیابان‌ها می‌دانستند. در واقع، افراد به منظور آشنایی با شهر و یادگیری مسیرها و خیابان‌ها، وقت‌گذرانی در خیابان را در زمان ورود به دانشگاه در زمره اولویت‌های اصلی فعالیت‌های فراغتی خود قرار می‌دادند. دانشجویان غیربومی که خود را در فضا و محیط جدیدی مشاهده می‌کنند، قدم زدن در خیابان‌ها را جذاب می‌دانند. هم پسران و هم دختران (در میان پاسخ‌دهندگان)، قدم زدن در خیابان‌ها را از مهم‌ترین فعالیت‌های فراغتی خود می‌دانستند. به‌طورکلی، دانشجویان پسر بیشتر از دانشجویان دختر در ترم‌های اول و دوم به وقت‌گذرانی در خیابان‌ها پرداخته‌اند. دانشجویان دختر به‌دلیل تجربه زندگی در محیط جدید، در ترم‌های اول و دوم، کمتر برای قدم زدن به خیابان‌ها رفته‌اند؛ در عوض دانشجویان دختر، در ترم‌های سه تا پنج مانند پسران به وقت‌گذرانی در خیابان و قدم زدن پرداخته‌اند. به‌طورکلی، دانشجویان غیربومی در ترم‌های یک تا پنج به‌دلیل آشنایی با شهر و تازگی آن، بیشتر به این نوع گذران اوقات فراغت پرداخته‌اند، اما نکته مهم، کاهش این نوع گذران اوقات فراغت در ترم‌های پایانی است؛ یکی از دلایل اصلی مطرح‌شده در مصاحبه‌ها، کم شدن زمان فراغت و تکراری بودن معابر عمومی است؛ بنابراین، دانشجویان غیربومی، مانند ترم‌های ابتدایی، تمایلی به قدم زدن در خیابان‌ها ندارند؛ به‌عنوان نمونه، مهدی می‌گوید: «اون اوایل که اومده بودیم به دانشگاه، خیلی بیشتر بیرون می‌رفتیم، چون شهر برامون تازگی داشت. خیابونایی داشت که تا حالا ندیده بودیم و توی شهرستان این خیابونای قشنگ نبود، اما الان که داریم فارغ‌التحصیل می‌شیم، دیگه چون برامون اون تازگی قبلی رو نداره، کمتر می‌ریم خیابون‌گردی کنیم».
بازدید از مراکز خرید	میزان بازدید از مراکز خرید در میان دختران بیش از پسران است. اکثریت دختران در ترم‌های سه تا پنج، هفته‌ای یک بار به مراکز خرید رفته‌اند. نکته قابل‌تأمل این است که مراجعه به مراکز خرید لزوماً برای خرید کردن نبوده است. در واقع، مراجعه به مراکز خرید به‌عنوان یک فعالیت فراغتی شناخته شده است. به‌طورکلی، دانشجویان در ترم‌های یک تا پنج بیشتر از ترم‌های پایانی به مراکز خرید مراجعه کرده‌اند. همان‌گونه که در بخش قدم زدن در خیابان اشاره شد، بازدید از مراکز خرید و مجتمع‌های تجاری تا زمانی میان دانشجویان به‌عنوان یک فعالیت فراغتی جذاب است که هنوز برای آنان تازگی و جذابیت داشته باشد. همچنین، بیش از نیمی از مشارکت‌کنندگان، زمان کمتر اوقات فراغت در ترم‌های پایانی، آمادگی برای کنکور ارشد، و درنهایت، کم‌حوصلگی را عامل کاهش بازدیدها دانسته‌اند. فاطمه می‌گوید: ترم‌های قبل بیشتر می‌رفتیم پروما، ولی الان کمتر می‌ریم، چون وقتمون کمتره. حسین می‌گوید: ترم‌های اول می‌رفتیم مغازه‌های سجادو می‌دیدیم، الان یا نمی‌ریم یا می‌ریم احمدآباد و...

از مجموع مشارکت‌کنندگان، سیزده نفر از پاسخ‌گویان دختر و نه نفر از پاسخ‌گویان پسر، اوقات فراغت خود را با جنس مخالف خود، یا دوست پسر/دختر خود می‌گذرانند. هشت نفر از پاسخ‌گویان، روزانه بیش از چهار ساعت از زمان خود را (حضور و غیرحضور) در ترم‌های یک و دو به دوست پسر یا دختر خود اختصاص داده‌اند.

عاطفه می‌گوید:

خیلی زیاد. بیشتر ولی صحبت می‌کردیم. آخر شبا هم ۳، ۴ ساعت چت می‌کردیم. تو روزم خب خیلی حرف می‌زدیم.

به‌طورکلی، دوازده نفر از پاسخ‌گویان، در طول دوره کارشناسی و در مقاطعی از زمان، بیش از دو ساعت در روز با دوست پسر یا دختر خود چت می‌کنند. در میان مشارکت‌کنندگان، افرادی که اتومبیل داشته‌اند، به‌مراتب بیش از کسانی که اتومبیل نداشته‌اند، فعالیت‌های فراغتی‌شان را با دوست پسر یا دختر خود سهیم می‌کردند. رها می‌گوید:

بین هفته‌ها که همون ۲-۳ روزی هست که با دوستانم می‌رفتم بیرون، پنج‌شنبه جمعه‌ها هم ناهار تا سرشب با هم بودیم، اکثراً یا حداقل شب می‌رفتیم کافی‌شاپ. در این میان، شش نفر از مشارکت‌کنندگان، داشتن رابطه جنسی به‌شکل نامنظم را به‌عنوان یکی از فعالیت‌های فراغتی خود مطرح کرده‌اند. معمولاً افراد در طول ترم‌های سه تا پنج، رابطه خود را آغاز کرده‌اند. براساس مصاحبه‌های انجام‌شده، افراد در اواسط دوره کارشناسی برای رابطه خود وقت بیشتری صرف کرده‌اند. احمد می‌گوید:

من توی سه تا رابطه‌ای که داشتم، کلاً ترم‌های قبل بیشتر وقت می‌داشتم. ترم‌های سه و چهار روزی پنج ساعت به دوست‌دخترم اختصاص می‌دادم. کلاً هیچ‌کدوم از رابطه‌هام موفق نبود. الانم کمتر وقت می‌ذارم برای دوست‌دخترم.

یازده نفر از پاسخ‌گویان به محیط خوابگاه به‌عنوان یکی از محیط‌های گذران اوقات فراغت خود در سال اول دانشگاه اشاره کرده‌اند. هم‌صحبتی با دوستان، انجام بازی‌های گروهی مانند کارت‌بازی، بازی‌های رایانه‌ای، کشیدن سیگار، و شب‌نشینی از مهم‌ترین فعالیت‌های فراغتی دانشجویان در محیط خوابگاه بوده است. محسن می‌گوید:

شاید مهم‌ترین فراغت من ترم اول همون شب‌نشینی و سیگار کشیدن با بچه‌ها بود. بیرون رفتن که هرشب نبود، ولی خوش‌گذرونی با بچه‌ها هرشب بساطش جور بود.

یازده نفر از مشارکت‌کنندگان (دختر و پسر)، بیرون رفتن به‌شکل جمعی را یکی از انواع فعالیت‌های فراغتی خود دانسته‌اند. در ترم‌های سه تا پنج نیز این نوع گذران اوقات فراغت ادامه پیدا کرده است. درواقع، افراد همچنان زمان زیادی از وقت فراغت خود را به حضور در جمع‌های دوستی و گپ‌وگفت می‌گذرانند. در میان مشارکت‌کنندگان، پنج نفر برای نخستین‌بار در ترم سوم سیگار کشیده‌اند و الگوبرداری و تشویق دوستان هم‌اتاقی در خوابگاه، عامل این اتفاق بوده است. احمد می‌گوید:

ترم‌های قبلی دغدغه کمتری داشتیم. تا صبح بیدار بودیم و بازی. الان نه. هم کار می‌کنیم، هم درسا می‌مونه.

رابطه با جنس مخالف

فصلنامه علمی-پژوهشی

۱۴

دوره ۱۱، شماره ۳
پاییز ۱۳۹۷
پیاپی ۴۳

حضور در جمع‌های دوستی و گپ و گفت

پاسخ‌گویان برای هر بار رفتن به کافی‌شاپ، بین ۱۵ تا ۳۰ هزار تومان هزینه کرده‌اند. بیش از نیمی از پاسخ‌گویان در ترم‌های سه تا پنج بیشتر به کافی‌شاپ رفته‌اند. داشتن دوست پسر یا دوست دختر و همچنین، مناسب بودن وضع مالی، از مهم‌ترین دلایلی است که افراد، کافی‌شاپ را برای گذران اوقات فراغت انتخاب کرده‌اند. رفتن به رستوران در میان مشارکت‌کنندگان در ترم‌های اول و دوم بسیار کم بوده است؛ به‌گونه‌ای که تنها پنج نفر از پاسخ‌گویان به‌شکل منظم به رستوران رفته‌اند. در واقع، آنان به‌دلیل بالا بودن هزینه رستوران از این نوع گذران اوقات فراغت پرهیز داشته‌اند. احمد می‌گوید:

کافی‌شاپ و رستوران

با دوست‌دخترم هر هفته می‌رفتیم کافی‌شاپ و منم حساب می‌کردم. حدود ۳۰ تومان می‌شد هر بار که می‌رفتیم، ولی رستوران نمی‌رفتیم زیاد، چون گرون می‌شد، بعدم باید زود بلند می‌شدم دیگه.

افراد، در طول ترم‌های پایانی بیشتر به کافی‌شاپ می‌روند که این امر ناشی از تجربه فضای جدیدی به‌نام کافی‌شاپ است. همچنین، تعدادی از مشارکت‌کنندگان به‌دلیل وارد شدن به یک رابطه، کافی‌شاپ را برای گذران اوقات فراغت خود انتخاب کرده‌اند.

مشارکت‌کنندگان در ترم‌های بالاتر شکل گذران اوقات فراغت خود را تغییر داده‌اند. بخشی از این تغییر شکل، مربوط به آشنایی آنان با گونه‌های دیگر گذران اوقات فراغت است. دانشجویان غیربومی که در ترم‌های اولیه با شهر آشنایی کافی ندارند، ترجیح می‌دهند اوقات فراغت خود را در محیط‌هایی مانند فضای سبز دانشگاه و هم‌صحبتی با دوستان، خیابان‌ها، و پارک‌ها بگذرانند. به‌طورکلی، بیش از نیمی از مشارکت‌کنندگان پسر در ترم‌های یک و دو به پارک نزدیک دانشگاه رفته‌اند و در میان دختران نیز رفتن به پارک در ترم‌های سه تا پنج افزایش داشته است. یازده نفر از دختران در طول ترم‌های سه تا پنج، دست‌کم یک‌بار به پارک رفته‌اند. در ترم‌های پایانی، این نوع فعالیت فراغتی کاهش یافته است. مهم‌ترین دلایل مطرح‌شده برای این امر، آشنایی با انواع دیگر اوقات فراغت، ترس از حضور در پارک همراه دوست دختر یا دوست پسر، و درنهایت، آمادگی برای آزمون ارشد یا اشتغال بوده است. علیرضا می‌گوید:

رفتن به پارک‌ها و بوستان‌ها

«ما بچه‌های خوابگاهی ترم‌های اول تازه توی شوک محل جدیدیم. تا بیایم خودمونو وفق بدیم با محیط جدید طول می‌کشه. تهش اینه بریم پارک. وقتی ذهنت درگیر دوری از خانوادس کجا می‌ری؟ ذهنت کار نمی‌کنه چطوری وقت بگذرونی با بچه‌های دیگه. حالا توی پارکی یا توی اتاق سیگار می‌کشی.»

تماشای فیلم و سریال یکی از مهم‌ترین فعالیت‌های فراغتی دانشجویان بوده است. از میان مشارکت‌کنندگان، سیزده نفر در ترم‌های اول و دوم، هر ماه یک بار به سینما رفته‌اند. لازم به ذکر است که نُه نفر از دانشجویان پسر نیز هرشب به دیدن فیلم مشغول بوده‌اند. در این میان، بیش از نیمی از پاسخ‌گویان پسر به دیدن سریال اعتیاد داشته‌اند. این افراد، در طول روز بین ۲ تا ۷ ساعت از زمان خود را به دیدن سریال اختصاص داده‌اند. نُه نفر از پاسخ‌گویان پسر، در روز بیش از چهار ساعت از زمان خود را به دیدن سریال اختصاص داده‌اند. مجید می‌گوید:

تماشای فیلم و سریال

ترم اول و دوم، دیوانه‌وار سریال می‌دیدم. لاست و ۲۴ رو، اون زمان دوبار دیدم کلتشو. فک کن ۲۰۰ قسمت سریال بود. سریال‌های دیگه هم می‌دیدم....

روند دیدن سریال و فیلم در میان مشارکت‌کنندگان در ترم‌های سه به بعد نیز به همین شکل است، اما دانشجویان غیربومی در ترم‌های پایانی گرایش بیشتری به دیدن سریال و فیلم نشان داده‌اند؛ به‌گونه‌ای که بیش از نیمی از مشارکت‌کنندگان، دست‌کم یک سریال را به‌صورت منظم دنبال کرده‌اند.

منظور این است که دانشجوی مورد نظر در زمان فراغت خود (مشغول نبودن به تحصیل، کلاس درس، کار، انجام کارهای شخصی، و...) هیچ کنشی انجام نمی‌دهد؛ برای مثال، دانشجویی که در زمان استراحت خود مشغول گوش دادن موسیقی می‌شود، دچار بی‌کنشی مطلق نیست، زیرا با وجود مشغول نبودن به فعالیت خاصی، در حال گوش دادن به موسیقی است، اما فردی که هیچ کنشی (مانند گوش دادن به موسیقی، و...) ندارد را در زمره افراد مشمول بی‌کنشی مطلق قرار داده‌ایم؛ به‌عنوان مثال، سه نفر از پاسخ‌گویان پسر، خیره شدن به دیوار، ماشین‌ها، درخت، و... را به‌عنوان شیوه‌ای از گذران زمان بیکاری خود توصیف کرده‌اند. در میان مشارکت‌کنندگان، چهارده نفر از افراد، شامل هشت پسر و شش دختر، در روز دست‌کم یک ساعت از زمان خود را به این شکل می‌گذرانند. گونه‌های مختلفی از این حالت وجود دارد. دراز کشیدن بر روی تخت و خیره شدن به سقف، نشستن بر روی تخت یا صندلی و خیره شدن به دیوار، و... از شکل‌های مختلف این نوع فعالیت است. بی‌کنشی مطلق در ترم‌های میانی و پایانی دانشجویان نیز فراگیر بوده است. مشارکت‌کنندگان، یکی از دلایل اصلی بروز این وضعیت در ترم‌های پایانی را افزایش دغدغه‌های ذهنی می‌دانند. در واقع، دانشجویان غیربومی مدت زیادی را به فکر کردن درباره مشکلات خود اختصاص داده‌اند و کنش خاصی نداشته‌اند. براساس مصاحبه‌های انجام‌شده، مهم‌ترین عواملی که باعث مشغولیت ذهنی افراد شده است، عبارتند از: مشکلات مالی افراد، اشتغال، همسرگزینی، سربازی، رابطه با جنس مخالف، مشکلات خانوادگی، و... مجید می‌گوید:

الان چون مشکلاتم زیاد شده، ذهنم خیلی درگیره. اینکه هیچ کاری نمی‌کنم گاهی به خاطر اینه که ذهنم درگیره. حالشو ندارم برم بیرون با رفیقام. می‌مونم اتاق ولی بیکار.

یکی دیگر از فعالیت‌های فراغتی دانشجویان، گوش دادن به موسیقی بوده است. به‌طورکلی، دانشجویان غیربومی به‌دلیل حضور در خوابگاه و زمان زیادی که در محیط خوابگاه با دوستان خود سپری می‌کنند، گوش دادن به موسیقی را به‌عنوان یکی از گزینه‌های خود در زمان فراغت و استراحت خویش در نظر می‌گیرند. بیش از نیمی از پاسخ‌گویان، در روز بیش از یک ساعت از زمان خود را به گوش دادن به موسیقی اختصاص می‌دهند. همچنین، شش نفر از پاسخ‌گویان پسر در روز بیش از سه ساعت از زمان خود را موسیقی گوش می‌دهند. به‌طورکلی، گوش دادن به موسیقی در زمان استراحت افراد انجام می‌شود. همچنین، در برخی موارد، همراه با پیاده‌روی به‌عنوان یک فعالیت فراغتی به‌کار می‌رود. گوش دادن به موسیقی در ترم‌های یک و دو، سهم کمتر و در ترم‌های بعدی سهم بیشتری در میان فعالیت‌های فراغتی دانشجویان دارد. مهم‌ترین نکته در مورد گوش دادن به موسیقی، بیکار بودن افراد در زمان انجام این فعالیت است. چهارده نفر از پاسخ‌گویان در زمان حضور در شبکه‌های اجتماعی یا استفاده از اینترنت، به گوش دادن به موسیقی نیز مشغول بوده‌اند.

بی‌کنشی مطلق

فصلنامه علمی-پژوهشی

۱۶

دوره ۱۱، شماره ۳
پاییز ۱۳۹۷
پیاپی ۴۳

گوش دادن به
موسیقی

رفتن به حرم

دانشجویان غیربومی در سال اول، استقبال بیشتری از حرم داشته‌اند. در واقع، دسترسی به حرم به دلیل مجاورت محل تحصیل، نقش عمده‌ای در اختصاص زمان فراغت به رفتن به حرم داشته است. هر چند به‌طور کلی، رفتن به حرم به اندازه قابل توجهی نبوده است و اکثریت افراد به‌طور منظم برنامه‌ای برای رفتن به حرم نداشته‌اند. عده‌ای از مشارکت‌کنندگان که در زمان فراغت خود رفتن به حرم را انتخاب کرده‌اند، در ترم‌های میانی و پایانی کمتر این کار را انجام داده‌اند. البته تعدادی از مشارکت‌کنندگان، به‌منظور دعا برای قبولی در آزمون ارشد در ترم‌های پایانی مانند ترم‌های ابتدایی به حرم رفته‌اند.

وقت گذرانی با خانواده در اواخر هفته

دانشجویانی که محل تحصیل آن‌ها به منازلشان نزدیک‌تر بوده است، هر هفته یا هر دو هفته یکبار به منزل خود رفته‌اند. هشت نفر از دانشجویان دختر، معمولاً هر آخر هفته به‌منظور گذران اوقات فراغت با خانواده‌شان به بیرون از شهر رفته‌اند. در ترم‌های اول و دوم، دانشجویان بیشتر به محل زندگی خود رفت‌وآمد داشته‌اند. دوازده نفر از پاسخ‌گویان در طول ترم‌های اول و دوم، به‌شکل منظم بخشی از اوقات فراغت خود را با خانواده گذرانده‌اند. این درحالی است که در ترم‌های سه تا پنج، همین روند ادامه داشته، اما در ترم‌های شش تا هشت متوقف شده است. دانشجویان، با وجود داشتن فرصت، به منزل خود نمی‌روند و در مدت‌های طولانی در خوابگاه می‌مانند. از جمله دلایلی که دانشجویان برای بروز این وضعیت برشمرده‌اند عبارتند از: نداشتن روابط مناسب با والدین، نداشتن آزادی‌های لازم (به‌عنوان مثال، عدم امکان استعمال سیگار در منزل)، و داشتن دوست‌دختر یا پسر در شهر محل تحصیل.

بازی‌های گروهی مانند پانتومیم، مافیا، PES و ...

معمولاً انجام بازی‌های گروهی در محیط خوابگاهی به‌شکل مقطعی انجام می‌شود. در میان مشارکت‌کنندگان، چهار نفر از دانشجویان پسر و سه نفر از دانشجویان دختر، در هفته دست‌کم یکبار به بازی‌های گروهی پرداخته‌اند. بیش از نیمی از مشارکت‌کنندگان، بازی گروهی در خوابگاه را تجربه کرده‌اند. این بازی‌ها شامل بازی با کارت، فوتبال با استفاده از لپ‌تاپ، و پانتومیم بوده است. بازی‌های گروهی، زمان زیادی از اوقات فراغت دانشجویان را به خود اختصاص نمی‌دهد و بیشتر، جنبه فراغتی دارد. معمولاً در زمان امتحانات، بازی با کارت بیشتر انجام می‌شود. نه نفر از مشارکت‌کنندگان، علت بازی با کارت در روزهای امتحان را فرار از فشار امتحانات عنوان کرده‌اند.

ورزش، شامل بدن‌سازی، شنا، ...

این شیوه گذران اوقات فراغت نیز فراگیر نیست. از میان مشارکت‌کنندگان، پسران بیشتر از دختران به بدن‌سازی و استخر، و دختران، بیشتر از پسران به دوچرخه‌سواری گرایش داشته‌اند. همچنین، پسران در موارد خاصی به‌طور منظم به انجام بازی فوتبال پرداخته‌اند. در ترم‌های اول و دوم تنها چهار نفر از مشارکت‌کنندگان دختر و پنج نفر از مشارکت‌کنندگان پسر به ورزش منظم پرداخته‌اند. در واقع، آشنایی دانشجویان با سالن‌های بدن‌سازی، استخر، و سایر سالن‌های ورزشی کم بوده است، اما در ترم‌های سوم تا پنجم، مشارکت‌کنندگان بیشتری به‌طور منظم به استخر رفته‌اند. در واقع، دانشجویان در سال دوم دانشگاه و همچنین، در اوایل سال سوم، فعالیت‌های ورزشی

بیشتری داشته‌اند. در اینجا بیش از نیمی از پاسخ‌گویان، دست‌کم به یک فعالیت ورزشی مانند استخر، فوتبال، بدن‌سازی و... مشغول بوده‌اند. این میزان از فعالیت‌های ورزشی در ترم‌های پایانی، کاهش می‌یابد. مشارکت‌کنندگان، آمادگی برای آزمون ارشد، کم‌حوصلگی، و تکراری شدن را عامل کاهش انگیزه برای ادامه این نوع فعالیت فراغتی دانسته‌اند.

استعمال دخانیات

معمولاً استعمال دخانیات، همراه یکی از فعالیت‌های فراغتی دانشجویان انجام می‌شود و دانشجویانی که سیگار مصرف می‌کنند، اوقات فراغت خود را با یکدیگر سپری می‌کنند. هشت نفر از مشارکت‌کنندگان، همراه با دوستانشان سیگار کشیده‌اند و هم‌اتاقی‌های خود را با توجه به این ویژگی انتخاب کرده‌اند.

آشپزی

دانشجویان در پایان هفته‌ها به دلیل تعطیل بودن سالن غذاخوری دانشگاه، زمان بیشتری را صرف آشپزی می‌کنند. این فعالیت در پایان هفته‌ها یا به‌صورت مشارکتی با حضور همه اعضای اتاق انجام می‌شود، یا به‌صورت نوبتی که وقت بیشتری از افراد را به خود اختصاص می‌دهد.

تشکل دانشجویی

تعدادی از مشارکت‌کنندگان، در انجمن‌های علمی، بسیج، و انجمن اسلامی عضویت دارند. این شیوه گذران اوقات فراغت نیز مانند چند مورد اخیر، در میان دانشجویان غیربومی فراگیر نیست و تعداد اندکی از مشارکت‌کنندگان، اوقات فراغت خود را در تشکل‌های دانشجویی صرف می‌کنند. سه نفر از دانشجویان پسر و سه نفر از دانشجویان دختر در انجمن‌های علمی، یک نفر در بسیج، و تنها یک نفر در انجمن اسلامی فعالیت داشته‌اند. این‌گونه فعالیت‌های دانشجویان بیشتر در طول ترم‌های میانی انجام می‌شود. در واقع، دانشجویان در ترم‌های ابتدایی با تشکل‌ها آشنا می‌شوند و در اواسط دوره کارشناسی، فعالیتشان در این تشکل‌ها به اوج خود می‌رسد. روزمرگی فعالیت‌ها در تشکل‌ها، افزایش دغدغه‌های ذهنی دانشجویان، و کاهش زمان فراغت، سبب کناره‌گیری مشارکت‌کنندگان در ترم‌های پایانی می‌شود.

تماشای مسابقات

ورزشی

اگرچه این نوع فعالیت فراغتی بیشتر مربوط به دانشجویان پسر است، اما تعداد اندکی از دختران نیز به تماشای مسابقات ورزشی می‌پردازند. دانشجویان در ترم‌های پایانی به دلیل حضور بیشتر در خوابگاه، بیشتر به این فعالیت پرداخته‌اند.

رفتن به مسجد

در مجموع، سیزده نفر از پاسخ‌گویان در مراسم مذهبی مانند محرم و شب‌های قدر شرکت کرده‌اند. رفتن به مسجد، سهم بسیار کمتری را در میان انواع شیوه‌های گذران اوقات فراغت مجموع دانشجویان داشته است. براساس این پژوهش، مشارکت‌کنندگانی که در ترم‌های ابتدایی در مسجد حضور منظم داشته‌اند، به سبب افزایش تعداد و زمان کلاس‌های درسی، اشتغال، و تغییر عقیده، در ترم‌های پایانی کمتر به مسجد مراجعه کرده‌اند.

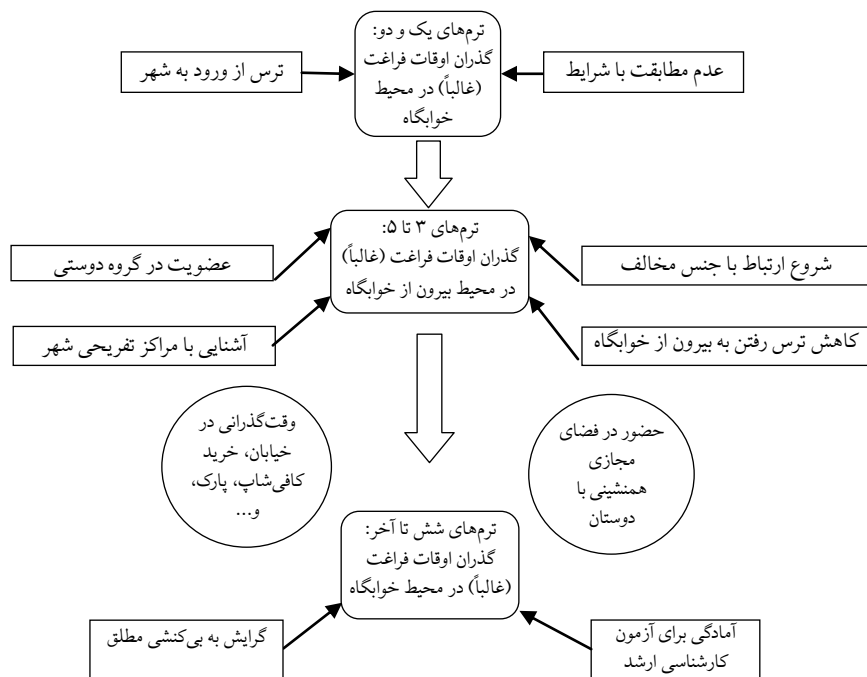
به‌طورکلی و در نتیجه مصاحبه‌های انجام‌شده همراه با تحلیل داده‌ها، دو مدل اصلی در زمینه تحول شیوه گذران اوقات فراغت دانشجویان غیربومی استخراج شده است. لازم به یادآوری است که علاوه بر این الگوی اصلی، الگوهای فرعی دیگری را نیز می‌توان استخراج کرد، اما الگوهای فرعی در میان دانشجویان غیربومی فراگیر نیست؛ بنابراین، در ادامه به توضیح الگوی اصلی می‌پردازیم.

۵. الگوی اصلی تحول شیوه گذران اوقات فراغت

در این الگو، دانشجویان غیربومی در ترم‌های یک و دو، به دلایل مشخصی مانند ناآشنایی با شهر، سعی در مطابقت با شرایط زندگی جدید، ترس از حضور در مکان‌های ناشناخته (اغلب در میان دختران) و عدم عضویت در گروه‌های دوستی متعدد، زمان کمتری از اوقات فراغت خود را به حضور در بیرون از دانشگاه اختصاص می‌دهند و بخش عمده اوقات فراغت خود را در محل خوابگاه صرف می‌کنند. در ترم‌های پایانی نیز دانشجویان به دلیل لزوم آماده شدن برای آزمون کارشناسی ارشد، تکراری بودن فعالیت‌های فراغتی، و عدم جذابیت، داشتن درگیری‌های ذهنی فراوان، زمان فراغت کمتر، و همچنین، تمایل کمتری به گذران اوقات فراغت خود در خارج از دانشگاه دارند. مهم‌ترین فعالیت‌های این گروه در محل خوابگاه، شامل همنشینی با دوستان هم‌اتاقی، ورزش کردن، بازی گروهی (کارت‌بازی و بازی با کامپیوتر)، حضور در شبکه‌های اجتماعی مجازی، و... است. در واقع، همان‌گونه که بارها اشاره کردیم، دانشجویان غیربومی در ترم‌های سه تا پنج، دارای بیشترین زمان فراغت بوده و انواع مختلفی از شیوه‌های گذران اوقات فراغت را تجربه می‌کنند.

به‌طورکلی، بین دو الگوی اصلی، تفاوت زیادی وجود ندارد، اما نقطه تمایز این دو الگو، تفاوت شیوه گذران اوقات فراغت در ترم‌های ابتدایی میان دختران و پسران است. در واقع، دانشجویان دختر در ترم‌های ابتدایی، زمان فراغت خود را بیشتر در خوابگاه سپری می‌کنند، هرچند با گذشت زمان و آشنایی با شهر، و مطابقت با شرایط زندگی جدید، اوقات فراغت خود را در مراکز خرید، خیابان، و پارک می‌گذرانند. این امر با ورود فرد به روابط عاطفی با جنس مخالف، تشدید می‌شود. در ادامه، الگوی مورد نظر ارائه شده است.

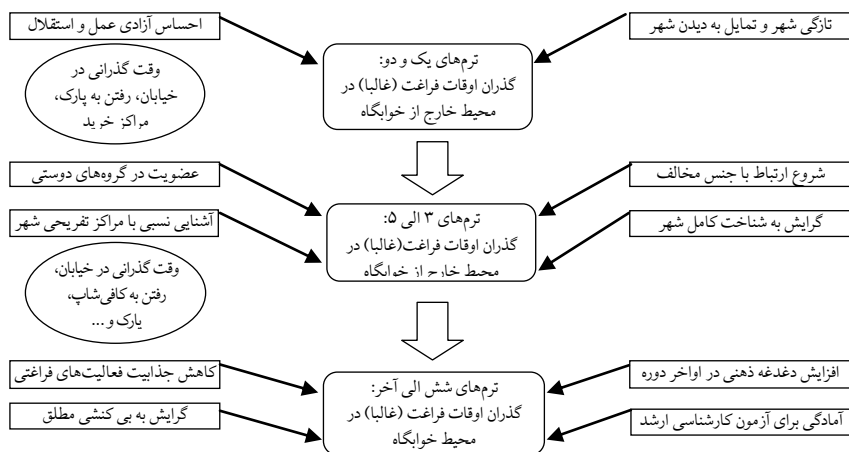

الگوی اصلی شماره (۱). تحول شیوه گذران اوقات فراغت در میان دختران دانشجو

۶. الگوی اصلی تحول در شیوه گذران اوقات فراغت در میان دانشجویان پسر غیربومی

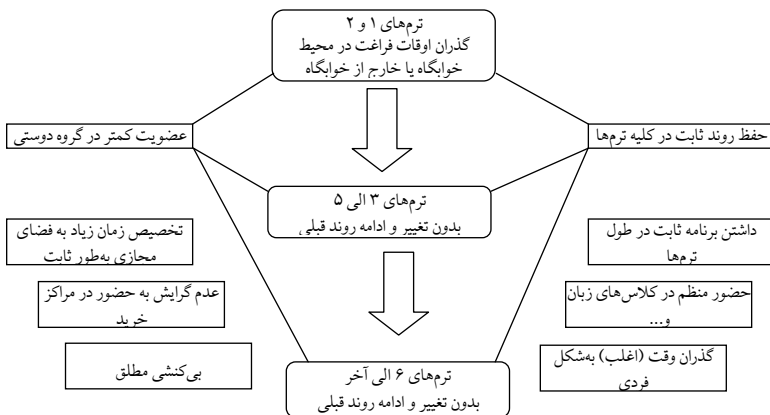
عضویت در گروه‌های دوستی جدید، ارتباط با جنس مخالف و آشنایی بیشتر با شهر، باعث می‌شود که معمولاً پسران دانشجو، اوقات فراغت خود را در بیرون از محیط دانشگاه و خوابگاه سپری کنند. در الگوی شماره (۲)، وقت‌گذرانی در خیابان، رفتن به پارک، و... ادامه می‌یابد و زمانی که افراد با جنس مخالف وارد رابطه می‌شوند، به تدریج حضور در کافی‌شاپ نیز بخشی از زمان فراغت را به خود اختصاص می‌دهد. با نزدیک شدن به ترم‌های پایانی، پسران دانشجو به دلیل افزایش دغدغه‌های ذهنی‌ای مانند خدمت سربازی، ادامه تحصیل، بیکاری، و برگشتن به منزل، زمان بیشتری را به فکر کردن اختصاص می‌دهند. در واقع، بی‌کنشی مطلق در ترم‌های پایانی فراگیر است. تکراری بودن فعالیت‌های فراغتی پیشین و عدم جذابیت قبلی، باعث می‌شود که پسران دانشجو زمان بیشتری از اوقات فراغت خود را در محل خوابگاه سپری کنند و مانند گذشته، شور و اشتیاقی برای رفتن به مراکز خرید، پارک‌ها، و خیابان‌گردی نداشته باشند.

با نگاهی به تفاوت دو الگوی اخیر درمی‌یابیم که پسران دانشجو در ترم‌های ابتدایی، برخلاف دختران دانشجو، با توجه به احساس آزادی عمل بیشتر، نبود الزام برای ساعت مشخص برگشت به خوابگاه، نداشتن ترس از محیط جدید، و... زمان بیشتری از اوقات فراغت خود را در بیرون از دانشگاه سپری می‌کنند.

الگوی اصلی شماره (۲). تحول شیوه گذران اوقات فراغت در میان دانشجویان پسر

در ادامه، دو الگوی دیگر را ارائه خواهیم داد که هر یک تفاوت‌هایی با سایر الگوها دارد. دو الگوی فرعی مطرح‌شده دارای فراگیری کمتری در میان دانشجویان غیربومی هستند.

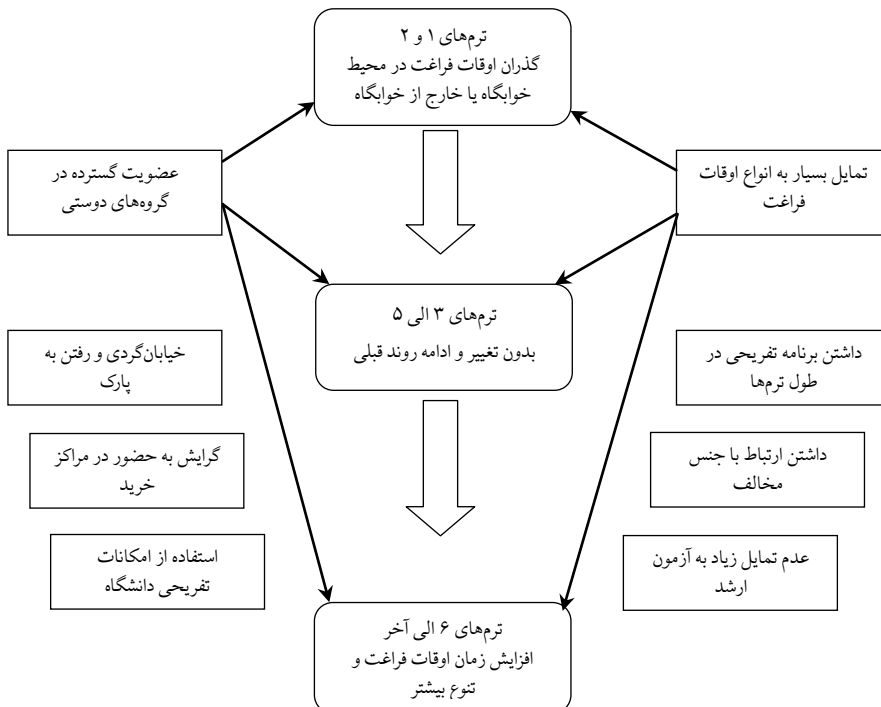

الگوی فرعی شماره (۱). عدم تحول شرایط فراغتی دانشجویان غیربومی

در کنار دو الگوی اصلی که پیشتر توضیح داده شد، الگوی عدم تحول نیز از یافته‌ها استخراج شد. به‌طورکلی، دانشجویان غیربومی که اوقات فراغت خود را در ترم‌های مختلف با روند ثابتی طی می‌کنند، در گروه‌های دوستی بسیار کمتری عضویت دارند. در واقع، این افراد، اوقات فراغت خود را در برخی موارد به‌تنهایی و در زمان‌های دیگری با دوستان خود سپری می‌کنند. نکته اصلی در مورد این گروه از دانشجویان، داشتن برنامه مشخص و ثابت در طول ترم است. ویژگی متمایز دیگر این دسته از دانشجویان، عدم تمایل به حضور در مراکز خرید است. برخلاف اغلب دانشجویان غیربومی که بخشی از اوقات فراغت خود را به حضور در مراکز خرید کلان‌شهر مشهد، اختصاص می‌دهند، این دسته از افراد، ترجیح می‌دهند زمان فراغت خود را به شیوه‌های دیگری بگذرانند. یکی از اصلی‌ترین شیوه‌های گذران اوقات فراغت در میان دانشجویان غیربومی‌ای که در این الگو جای گرفته‌اند، حضور ثابت در شبکه‌های اجتماعی است. استفاده از شبکه‌های اجتماعی‌ای مانند فیسبوک، تلگرام، اینستاگرام، و... در زمره فعالیت‌های ثابت این گروه قرار می‌گیرد.

الگوی فرعی شماره (۲). شکل تحول صعودی دانشجویان غیربومی

الگوی پایانی شامل دانشجویانی می‌شود که در گروه‌های دوستی فراوانی عضویت داشته و برنامهریزی بلندمدتی ندارند؛ برای مثال، آمادگی در آزمون کارشناسی ارشد را به سال‌های بعدی موکول کرده و اطلاع دقیقی از زمان شرکت خود در آزمون کارشناسی ارشد، ندارند. عده‌ای نیز قصد ادامه تحصیل ندارند. به‌طورکلی، این دسته از دانشجویان در ترم‌های میانی و پایانی، زمان فراغت خود را افزایش می‌دهند و شکل آن را تنوع می‌بخشند؛ برای مثال، واحدهای درسی خود را سبک می‌کنند، به شهر خود کمتر رفت‌وآمد می‌کنند، و سعی در افزایش زمان فراغت خود دارند. همچنین، با عضویت در گروه‌های دوستی فراوان و ارتباط با جنس مخالف، زمان فراغت خود را با تنوع بسیار بیشتری نسبت به دیگران می‌گذرانند.

بحث و نتیجه‌گیری

همان‌گونه که در عنوان این مقاله بیان شد، منظور از تغییر و تحول گذران اوقات فراغت دانشجویان غیربومی، وجود تفاوت‌هایی در نوع گذران اوقات فراغت آنان است. دانشجویان در هر دوره‌ای، اولویت‌های متفاوتی را برای گذران اوقات فراغت خود انتخاب می‌کنند. زمانی که دانشجویان برای اوقات فراغت خود در اختیار دارند، در هر دوره تغییراتی می‌کند. هر فردی نیز تغییراتی منحصر به خود دارد. در واقع، افراد در هر ترم تحصیلی، شرایط متفاوتی دارند و تمام شرایط موجود در زندگی هر فرد، تعیین‌کننده زمان فراغت او در هر ترم تحصیلی است. به‌طورکلی و بدون استثنا در میان مشارکت‌کنندگان، تفاوت‌چندانی به‌لحاظ زمان فراغت در ترم‌های مختلف وجود ندارد. در واقع، تفاوت اصلی، در نوع گذران اوقات فراغت است. در طول ترم‌های نخست و دوم، شیوه غالب گذران اوقات فراغت، خیابان‌گردی و رفتن به پارک‌ها است. این امر ناشی تلاش دانشجویان غیربومی برای آشنایی با شهر است و خیابان‌گردی در راستای شناخت محیط جدید انجام می‌شود. در ترم‌های سوم تا پنجم، حالت آشنایی و آزمون و خطا، جای خود را به عضویت در گروه‌های دوستی و ارتباط با جنس مخالف می‌دهد. به‌طور اجمالی، پژوهش حاضر به نتایج مشابه پژوهش واصفیان و همچنین، زاکانی رسیده است. در واقع، استفاده از رسانه، یکی از اصلی‌ترین شیوه‌های گذران اوقات فراغت در میان دانشجویان است. همچنین، میزان استفاده از شبکه‌های مجازی و تماشای سریال‌ها و فیلم‌ها در مقاله حاضر، مشابه دو پژوهش مورد اشاره بوده است. در این دوره، شیوه‌های گذران اوقات فراغت هر فرد، حالت ثابتی به خود

می‌گیرد و افراد برای گذران اوقات فراغت خود، برنامه‌ریزی می‌کنند. آشنایی با جنس مخالف و وارد شدن به رابطه عاطفی نیز در این دوره در میان مشارکت‌کنندگان، فراگیر است. همچنین، ارتباط با جنس مخالف، شیوه گذران اوقات فراغت دانشجویان غیربومی را دچار تغییراتی می‌کند. رفتن به کافی‌شاپ و قدم زدن در پارک‌ها و بوستان‌ها، معمولاً شکل غالب فعالیت‌های فراغتی، همراه با جنس مخالف است، اما تحول اصلی، تغییرات به‌وجودآمده در شیوه‌های گذران اوقات فراغت در ترم‌های پایانی است. در اینجا با وجود تغییر نکردن زمان فراغت افراد در برخی موارد، نوع گذران اوقات فراغت، متحول می‌شود؛ برای مثال، برخی از مشارکت‌کنندگان، در ترم‌های پایانی، دست‌کم ۹۰ دقیقه از هر روز خود را دچار بی‌کنشی مطلق بوده‌اند. این امر نیز ناشی از افزایش نگرانی‌ها در میان دانشجویان غیربومی است. افکار منفی به‌دلیل وجود مشکلات مختلف و کاهش انگیزه افراد در نتیجه وجود این دغدغه‌های ذهنی، افراد را به‌سوی بی‌کنشی مطلق سوق می‌دهد. در واقع، افراد درحالی‌که در طول ترم‌های گذشته، زمان زیادی را به بیرون رفتن از محیط خوابگاه اختصاص داده‌اند، در ترم‌های پایانی (به‌ویژه دو ترم پایانی) زمان زیادی از اوقات فراغت خود را در محیط خوابگاه می‌گذرانند؛ به‌گونه‌ای که بیش از نیمی از مشارکت‌کنندگان، در طول هفته، تنها دو بار به بیرون از دانشگاه رفته‌اند که نسبت به ترم‌های گذشته آن‌ها، کاهش چشمگیری داشته است.

همان‌گونه که پیشتر گفته شد، زیمل، در این زمینه دیدگاه «دلزده» را مطرح می‌کند. براین اساس، افراد با زندگی در کلان‌شهر، دچار تحریکات عصبی می‌شوند و تلاش می‌کنند تا کیفیت‌های زندگی خود را کمی کنند. دانشجویان غیربومی، پس از سال‌های اولیه تحصیل و در ترم‌های پایانی، ترجیح داده‌اند زمان خود را به‌تنهایی بگذرانند. آنان مانند گذشته به فعالیت‌های فراغتی جمعی نمی‌پردازند و سعی در غرق کردن خود در تفکرات فردی دارند. استفاده از شبکه‌های مجازی و همچنین، دیدن فیلم‌ها و سریال‌ها به‌تنهایی و اختصاص زمان به فراغت به‌شکل کمی، مطابق نظریه زیمل در حوزه فراغت است. بورديو نیز به تفاوت‌های اجتماعی و هویت‌ها در انجام اعمال گروهی اشاره کرده است. در واقع، عضویت در گروه‌های دوستی در میان دانشجویان، به انجام امور فراغت در قالب هویت‌های جمعی می‌انجامد؛ برای مثال، شب‌نشینی دانشجویان غیربومی یا تشکیل گروه‌های دوستی در خوابگاه که همراه با استعمال دخانیات یا بازی‌های گروهی مانند کارت‌بازی انجام می‌شود، به‌نوعی یک هویت

مشخص در گروه‌های دوستی است که انجام امور فراغتی در قالب همین گروه‌ها را دربردارد. براساس نظریه اسمیت، گروه‌های سنی جوان (در اینجا دانشجویان غیربومی) پس از ساکن شدن در خوابگاه و گذران وقت به شکل گروهی، ترجیح می‌دهند زمان فراغت خود را با دوستان خود تقسیم کنند. در واقع، افراد ترجیح می‌دهند به جای خانواده، با دوستان خود به تفریح بپردازند. این امر در میان پسران، بسیار شایع بوده است؛ به گونه‌ای که دانشجویان پسر در مواردی، در روزهای تعطیل نیز ترجیح داده‌اند زمان تعطیل خود را با دوستانشان بگذرانند. براساس نظریه آدورنو، دانشجویان غیربومی به مصرف محصولات فرهنگی مانند فیلم‌ها و سریال‌ها، تمایل نشان داده‌اند. افراد، زمان زیادی از اوقات فراغت خود را به دیدن سریال‌های خارجی یا چندبار دیدن آن‌ها اختصاص داده‌اند. آدورنو بر این نظر است که در عصر مدرن، افراد با مصرف اغراق‌گونه محصولات عرضه‌شده در حوزه فرهنگی، زمان زیادی را از دست داده‌اند. به تعبیر دورکیمی نیز، گاهی شرکت در مناسک دینی، با عیش پس از آن نیز همراه است. در واقع، افراد در دوره‌هایی در برنامه‌ها و مناسک دینی شرکت می‌کنند. دانشجویان غیربومی نیز در مقاطعی از زمان به شرکت در برنامه‌های مذهبی و انجام مناسک دینی، تمایل نشان داده‌اند، اما چنین مواردی به شکل مقطعی یا مناسبتی بوده است. پژوهش کاتالین ناجیواردی (۲۰۱۲) به خوبی یافته‌های پژوهش حاضر را تأیید می‌کند. گوش دادن به موسیقی و تماشای فیلم‌ها و سریال‌ها از مواردی است که در میان دانشجویان غیربومی، فراگیر بوده است. همانند نتایج پژوهش دی‌جانا بویلت (۲۰۰۸)، افراد در مقاطعی از دوران تحصیل خود، گوش دادن به موسیقی را به سایر فعالیت‌های فراغتی و جمعی ترجیح داده‌اند. در پایان باید اشاره کرد که هر یک از پژوهش‌ها، به ابعاد مختلفی از اوقات فراغت دانشجویان پرداخته‌اند. نظریه‌های مختلف نیز ابعاد هویتی، اجتماعی، و انتقادی متفاوتی را بازتاب می‌دهند. نکته مهم، شناخت تغییرات فراغتی دانشجویان جوانی است که در برهه‌های زمانی خاصی در نوع فراغت خود بازنگری می‌کنند. عضویت در گروه‌های دوستی جدید، هویت‌یابی، و آشنایی با شیوه‌های جدید گذران اوقات فراغت، مواردی هستند که در ایجاد تغییرات فراغتی تا حدی تأثیرگذار هستند. به نظر می‌رسد که لازم است در زمینه تغییرات در شیوه گذران اوقات فراغت دانشجویان و آسیب‌شناسی گروه‌های دوستی و روابط عاطفی و جنسی و همچنین، سازوکار و منشأ تغییرات، پژوهش‌های بیشتری انجام شود.

- الهامپور، حسین؛ و پاکسرشت، محمدجعفر (۱۳۸۲). بررسی الگوی گذران اوقات فراغت دانشجویان دانشگاه شهید چمران. مجله علوم تربیتی و روان‌شناسی، ۳(۳ و ۴)، ۶۲-۳۹.
- ترکاشوند، علی (۱۳۸۶/۴/۱۶). اسرار تاریخی اوقات فراغت. روزنامه ایران، برگفته از: <http://www.magiran.com/npview.asp?ID=1438109>
- دومازه، ژوفر (۱۳۷۵). مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی فراغت (مترجم: علی اسدی). مجله فرهنگ و زندگی، ۱۲، ۲۵-۳۵.
- دیاری، مرتضی (۱۳۹۶). بررسی تحول گذران اوقات فراغت دانشجویان غیربومی دانشگاه فردوسی مشهد (طرح پژوهشی). تهران: وزارت علوم، تحقیقات و فناوری.
- ذکایی، محمدسعید (۱۳۸۶). تحول الگوی اوقات فراغت در جوامع غربی و ایران. فصلنامه رشد آموزش علوم اجتماعی، ۳۵، ۳۵-۳۰.
- ربانی، رسول؛ و شیری، حامد (۱۳۸۸). اوقات فراغت و هویت اجتماعی. فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران، ۲(۴)، ۲۴۲-۲۰۹. doi: 10.7508/IJCR.2009.08.007
- روجک، کریس (۱۳۸۸). نظریه اوقات فراغت: اصول و تجربه‌ها (مترجم: عباس مخیر). تهران: نشر شهر.
- زاکانی، احمد؛ شجاع‌الدین، صدرالدین؛ و زاکانی، زهره (۱۳۸۹). تعیین جایگاه فعالیت‌های ورزشی در نحوه گذران اوقات فراغت دانشجویان دانشکده علوم اقتصادی و تعیین ارتباط آن با برخی از عوامل اثرگذار. فصلنامه مطالعات مدیریت ورزشی، ۷، ۱۵۸-۱۳۹.
- زیاری، کرامت‌الله؛ و مهدنژاد، حافظ (۱۳۸۸). مبانی و تکنیک‌های برنامه‌ریزی شهری (چاپ اول). چابهار: انتشارات دانشگاه بین‌المللی چابهار.
- ساروخانی، باقر؛ و میرزایی ملکیان، محمد (۱۳۹۰). رابطه بین نحوه گذران اوقات فراغت و هویت ملی جوانان شهر تهران. فصلنامه مطالعات جامعه‌شناختی ایران، ۱(۲)، ۲۸-۱.
- سازمان ملی جوانان (۱۳۸۴). برنامه ساماندهی اوقات فراغت جوانان شهر تهران. تهران: انتشارات سازمان ملی جوانان.
- سرای، محمدحسین (۱۳۹۱). عوامل مؤثر بر گذران اوقات فراغت در مناطق شهری ایران: مطالعه موردی منطقه ۸ شهر مشهد. فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، ۷، ۳۷-۲۵.
- صادقی، رسول؛ بلالی، اسماعیل؛ و محمدپور، احمد (۱۳۸۹). نابرابری اجتماعی در حوزه فراغت. فصلنامه رفاه اجتماعی، ۳۹، ۳۸۹-۳۵۷.

علوی زاده، سیدامیر (۱۳۸۵). بررسی چگونگی و نحوه گذران اوقات فراغت بانوان شهر کاشمر. فصلنامه جمعیت، ۶۳ و ۶۴، ۸۴-۶۱.

کوزر، لوئیس (۱۳۸۴). زندگی و اندیشه بزرگان جامعه‌شناسی (مترجم: محسن ثلاثی). تهران: انتشارات علمی.

لطفی زاده، سعید (۱۳۹۱). بررسی رابطه وضعیت گذران اوقات فراغت جوانان شهری با پایگاه اقتصادی-اجتماعی. فصلنامه بررسی های آمار رسمی ایران، ۸۰، ۵۴-۲۳.

مجدالدین، اکبر (۱۳۷۷). بررسی ساختار ارزشی ایستار رزمندگان در دو مقطع جنگ و پس از جنگ با تأکید بر نحوه گذران اوقات فراغت (رساله دکتری). دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

محمدپور، احمد؛ صادقی، رسول؛ و رضایی، مهدی (۱۳۸۹). روش های تحقیق ترکیبی به عنوان سومین جنبش روش شناختی: مبانی نظری و اصول عملی جامعه‌شناختی کاربردی. فصلنامه جامعه‌شناسی کاربردی، ۲۱(۲)، ۷۷-۱۰۰.

مسلمی، رقیه (۱۳۹۰). بررسی عوامل مؤثر بر گذران اوقات فراغت در جویبار (پایان‌نامه کارشناسی ارشد). دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه بابلسر، دانشگاه مازندران، ایران.

مومندی، افسر (۱۳۸۰). بررسی گذران اوقات فراغت نوجوانان و جوانان شهر ورامین (طرح پژوهشی). تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.

میرمحمدتبار، سیداحمد؛ نوغانی دخت‌بهمنی، محسن؛ و مسلمی، رقیه (۱۳۹۴). عوامل مؤثر بر گذران اوقات فراغت: فرا تحلیلی از پژوهش‌های موجود. فصلنامه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، ۲۴، ۱۹۵-۱۶۴.

واصفیان، فرزانه؛ باقری، محمد؛ ازادی‌پور، شیوا؛ و واصفیان، فریبا (۱۳۹۳). بررسی نحوه گذراندن اوقات فراغت دانشجویان دانشگاه آزاد اردستان. فصلنامه مطالعات جامعه‌شناختی جوانان، ۱۳، ۱۵۶-۱۴۵.

هاشمی، ضیاء (۱۳۸۹). بررسی سبک‌های فراغتی دانشجویان شهر تهران (طرح پژوهشی). تهران: وزارت علوم، تحقیقات و فناوری.

Bouillet, D., Ilišin, V., & Potočnik, D. (2008). Continuity and changes in Croatian university students' leisure time activities (1999-2004). *Sociologija i prostor*, 46(2), 123-142.

Bourdieu, P. (1984). A social critique of the judgement of taste. *Traducido del Francés por R. Nice*. Routledge: Londres.

Cockerham, W. C., Snead, M. C., & DeWaal, D. F. (2002). Health lifestyles in Russia and the socialist heritage. *Journal of Health and Social Behavior*, 43(1), 42-55.

Corbin J., & Strauss A. (2008). *Basics of qualitative research: techniques and procedures for developing grounded theory*. US: SAGE Publication

- Hall, S. (2000). Cultural identity and cinematic representation in film a theory: an anthology. In R. Stem & T. Miller (Eds): Blackwell
- Jimenez, J. J. (2017). Leisure Activities and Hobbies Preferred by Third Year College Students. *Asia Pacific Journal of Multidisciplinary Research*, 5(2), 21-25.
- King, N., & Horrocks, C. (2010). *Interviews in qualitative research*. Thousand Oaks, CA, US: SAGE Publications
- Nagyvárad K., Ilics K.B, Kiss-Geosits, B., Polgár, T. (2013). Young adults' leisure-time habits in the University of Alicante. *Journal of Human Sport and Exercise*, 8(2), S85-S92.
- Shostya, A. (2015). The use of time among college students: A US–China comparison. *International Journal of Education*, 7(1), 195-208.

